Nr. 10 WARSZAWA, 15 maja 1926 r. Rok I

ROLNIK EKONOMISTA

ORGAN ZWIĄZKU POLSKICH ORGANIZACYJ ROLNICZYCH

REDAKCJA I ADMINISTRACJA
WARSZAWA, KOPERNIKA Nr. 30.

Konto czekowe P. K. O. 12. 248.

Telefon nr. 102-74

W sprawie wznowienia kredytu długoterminowego.

Wznowienie kredytu długoterminowego nie przestaje być sprawą doniosłości pierwszorzędnej we wszystkich dzidzinach życia gospodarczego, a dla rolnictwa jest może jedynym, choć mocno spóźnionym ratunkiem. Stwierdzić przytem należy, iż w tej chwili źródłem kapitałów, które na ten cel zyżyte być mogą jest wyłącznie kapitał zagraniczny. Obecnie zarysowują się dwie drogi, któremi wymieniony cel osiągnąćby można:

1. zaciągnięcie poważnej niskoprocentowej pożyczki przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i udzielenie z tego źródła długoterminowego kredytu rolnikom pod zastaw pierwszych hipotek,

2. uzyskanie za pośrednictwem międzynarodowych instytucyj (Ligi Narodów, lub Instytutu Rolniczego w Rzymie) poważnego długoterminowego kredytu, zabezpieczonego również na pierwszych hipotekach nieruchomości ziemskich. Droga w tym kierunku staje się możliwą ze względu na inicjatywę powstałą na międzynarodowych zjazdach rolniczych, które statystycznemi danemi udowodniły, że wzrost światowej produkcji zboża jest mniejszy niż przyrost ludności, i że dojdziemy niebawem do wygłodzenia, jeśli nie wznowimy zapomocą dogodnego kredytu produkcji płodów rolnych we wszystkich krajach.

W dążeniu do osiągnięcia wymienionego celu, odtworzenia kredytu długoterminowego u nas, musimy ustalić sobie drogę postępowania i zawczasu usunąć przeszkody z jakiemi spotykamy się od szeregu lat, w czasie których wszelkie zabiegi w tym kierunku nie doprowadziły do celu.

Rząd w przewidywaniu, iż starania jego o kredyt zagraniczny uwieńczone będą powodzeniem, stawia już obecnie przez usta swych przedstawicieli pewne wymagania. Najważniejsze z nich to zjednoczenie towarzystw długoterminowego kredytu w celu ujednostajnienia emisji listów zastawnych, to jest stworzenia jednego typu tych walorów, i przyjęcia przez te towarzystwa ogólnej odpowiedzialności za listy zastawne. Są to zamierzenia niełatwo do osiągnięcia, zrozumiałe jednak i celowe. Sądzę więc, iż na tej drodze, przy dobrej woli, da się dużo zrobić.

Zaznaczyć należy, iż już w latach ubiegłych wszystkie towarzystwa kredytowe ziemskie, działające na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, odczuwając potrzebę udzielania stowarzyszonym długoterminowych pożyczek, każde na własną rękę starały się o wprowadzenie listów zastawnych własnych na rynek zagraniczny, zużywając na ten cel wiele energji i kosztów. Wytworzyło to niezdrową konkurencję i w rezultacie nie dało żadnych wyników. Pod wpływem tych trudności wymienione towarzystwa związały się w pewną luźną organizację pod nazwą: „Ziązek Polskich Instytucyj Ziemskiego Kredytu Długoterminowego", które to zrzeszenie służyło jako teren do dyskusji na temat ujednostajnienia typu listu zastawnego, jak również było miejscem porozumiewania się w celu skoordynowania wysiłków zmierzających do umieszczenia listów zastawnych na rynku zagranicznym. Środki te jednak nie były dostateczne. W chwili obecnej na zebraniu tego zrzeszenia po długich dyskusjach wybrana została komisja, składająca się z przedstawicieli wszystkich instytucyj kredytu długoterminowego ziemskiego, działających na terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej, której powierzono opracowanie w jaknajkrótszym czasie zasad stworzenia wspólnej „nadbudowy (w formie syndykatu), którаby emitowała jeden typ listu zastawnego ziemskiego w Polsce. Znaczne różnice w formach prawnych tych instytucyj, działających dawniej w zupełnie odmiennych warunkach, jak również odmienne metody szacowania majątków, przy wspólnej zresztą zasadzie daleko idącej ostrożności w szacowaniu, pozwalają narazie jedynie na stworzenie takiej formy współdziałania. Do ściślejszej fuzji dojść może w przyszłości, prace przygotowawcze będą jednak tak długie i zależne w znacznej mierze od ujednostajnienia praw hipotecznych w całem Państwie, że należałoby obrać drogę pośrednią, która prędzej może doprowadzić do zamierzonego celu.

W każdym razie, oprócz jednego typu listu zastawnego, powstanie tą drogą unifikacja zabiegów co do dokonywania transakcyj listami zastawnemi i porozumienie się co do podziału kredytu pomiędzy instytucjami należącemi do syndykatu, a to będzie już dużym krokiem naprzód.

Jak zaznaczyłem na wstępie, wznowienie operacyj długoterminowego kredytu związanem jest dotąd ściśle możnością ściągnięcia w tym celu kapitałów zagranicznych. Stwierdzić jednak należy, że brak zaufania miejscowych kapitałów do listów zastawnych ziemskich jest objawem niezmiernie szkodliwym i wszelkiemi siłami dążyć należy, aby zaufanie to wróciło. Zasady waloryzacji, skrystalizowane w rozporządzeniu p. Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 maja 1924 r. nikogo nie zadowoliły — tak właścicieli obciążonych hipotek, jak też właścicieli listów zastawnych. Zasady te wprowadziły ogromną różnorodność w obrachunkach w różnych dzielnicach kraju. Rozporządzenie to było jednak tym mieczem, który przeciął węzeł gordyjski i obecnie po formalnem załatwieniu tej operacji, nastą-

pić musi pogodzenie się stron z faktem dokonanym. Sądzę, że w niedługim czasie nowe listy zastawne, jakie pokażą się na rynku pieniężnym, zaczną zdobywać sobie prawo obywatelstwa. Zależnem to będzie w znacznym stopniu od stabilizacji wartości złotego; jeśli ta raz jeszcze zawiedzie, to na dłuższy czas pożegnać trzeba myśl odtworzenia normalnych stosunków w kraju pomiędzy dłużnikiem i wierzycielem.

W chwili obecnej nastręczają się pytania: 1) w jakiej walucie mają być określone przyszłe długoterminowe zobowiązania nasze, i 2) do jakiej wysokości posunąć się mamy w warunkach oprocentowania tych nowych zobowiązań? Byłoby niewątpliwie najracjonalniej, aby zobowiązania długoterminowe ustalone były we własnej walucie. Wobec słabej jednak pojemności miejscowego rynku zbytu na wszelkie papiery wartościowe i wymagań wysokich procentów, pomyślny rezultat narazie nie jest do osiągnięcia. Na pierwsze zatem pytanie odpowiedź wydaje się możliwa tylko jedna: zobowiązania muszą być dane w takiej walucie, w jakiej kapitały będą nam pożyczone. Takie, słuszne pozornie, rozwiązanie sprawy jakże niebezpiecznem jest dla rolnika, jeżeli powyżej umieszczony postulat stabilizacji naszej waluty nie nastąpi! Rolnik, który nie ma żadnego wpływu na kształtowanie się ustosunkowania walut na rynku wszechświatowym, będzie musiał ponosić ryzyko stąd wynikające, co jest tem więcej niesprawiedliwe, że nigdy, jak doświadczenie ostatnich lat wskazuje, cena produktów rolnych nie podążała równomiernie wzwyż za spadkiem wartości znaków obiegowych.

Jedyną rekompensatą za ponoszenie tego ryzyka byłoby pomyślne rozwiązanie drugiej w formie zapytania powyżej poruszonej kwestji, to jest osiągnięcie przy pożyczkach długoterminowych znacznego obniżenia stopy procentowej. Zaznaczyć należy, że okres inflacji wywołał objaw szalenie szkodliwy: zmniejszanie strat, ponoszonych na redukującej się wartości kapitału, zapomocą wysokiej stopy procentowej. Objaw ten nietylko u nas, ale w całej Europie, nie da się łatwo wykorzenić i szczególnie zgubnie działa przy wszelkich zamierzeniach wznowienia długoterminowych pożyczek. Przyjęcie bowiem zobowiązań w stałej walucie na długi termin przy oprocentowaniu np. 10% rocznie, zważywszy, że konwersja takich zobowiązań jest zawsze bardzo kosztowną, przenosić będzie siłę płatniczą obciążonego majątku. Nasze warsztaty rolne są w obecnej chwili tak obdłużone różnemi zobowiązaniami krótkoterminowemi o bardzo wysokiem oprocentowaniu, że możność zamiany tych dokuczliwych długów na zobowiązania o dłuższym terminie wydaje się narazie wielką ulgą, będzie jednak również obciąże niem nie do zniesienia i doprowadzi wcześniej czy później do ruiny. Szczególniejszą zatem uwagę zwrócić należy na wytargowanie możliwie niskiej stopy procentowej i dlatego, zdaniem mojem, tylko bezpośredni stosunek finansowy z opływającym w gotówkę rynkiem amerykańskim mógłby być dla rolnictwa naszego pożytecznym. Wszelkie pośrednictwa podnoszą stopę

procentową naszych zobowiązań i uczynić mogą kredyt szkodliwym, a nie zbawiennym. W obecnej chwili coraz częściej zdarzają się propozycje udzielania pożyczek w walucie zagranicznej na pierwsze hipoteki własności ziemskich. Są to jednak sumy przez wiele rąk przechodzące i wskutek tego wysoko oprocentowane. Geneza ich daje nieraz do myślenia, że są dobrze obmyślanym środkiem do rychłego wywłaszczenia tych, którzy, zmuszeni okolicznościami, przyjmują te ciężkie warunki. Ziemiańskie nasze organizacje zawodowe powinny, zdaniem mojem, nietylko przestrzegać przeciwko tego rodzaju operacjom kredytowym, ale wszelkiemi siłami popierać dążenie instytucyj ziemiańskich długoterminowego kredytu, aby rozpoczynające się wysiłki stworzenia pewnego jednolitego działania w celu odtworzenia kredytu długoterminowego doprowadzić do pomyślnego wyniku. Ten ostatni zwrot może nie jest dość jasnym, zaakcentować więc pragnę, że zbyt często jednak dotąd dzielnicowe nasze uprzedzenia tamują pomyślny rozwój prac podjętych w tym kierunku i że ogólna sprawa wymaga pewnej presji ze strony naczelnych organizacyj, aby doprowadzić zamierzenia, o których wzmiankowałem, do pomyślnego rezultatu. *Adam Łuniewski.*

Obciążenie majątków ziemskich zobowiązaniami dłużnemi.

1. *Uwagi wstępne.* Podstawą niniejszych rozważań, poza danemi o obciążeniu własności ziemskiej, zaczerpniętemi ze sprawozdań instytucyj kredytowych, są wyniki ankiety przeprowadzonej w listopadzie i grudniu 1925 r. przez Związek Polskich Organizacyj Rolniczych i Związek Ziemian w Warszawie. Ostatni przeprowadził swe badania na terenie b. Kongresówki, pierwszy na obszarze pozostałych części kraju. Niestety wyniki tej ankiety zawiodły pokładane w nich nadzieje. Pytania skierowane do poszczególnych właścicieli gospodarstw rolnych pozostawały przeważnie bez odpowiedzi. Pozatem miejscowe organizacje rolnicze, które tę ankietę przeprowadzały, z jednej strony nie potrafiły wywrzeć presji na swych członków celem nadesłania odpowiedzi na nią, z drugiej strony nie zawsze umiały zrobić z tych odpowiedzi należytych zestawień powiatowych, które następnie przesyłano do związków centralnych.

W rezultacie cały nadesłany materjał jest niekompletny i ułamkowy. Niektóre zestawienia zawierają odpowiedzi na jedne pytania, natomiast braknie odpowiedzi na drugie, w innych rzecz się ma przeciwnie. Wskutek tego wiele ciekawych kwestyj należy pominąć przy niniejszych rozważaniach. W każdym jednak razie po odrzuceniu niektórych wysoce niekompletnych i nie wzbudzających zaufania zestawień w reszcie odpowiedzi można było znaleść liczby, dotyczące ilości badanych majątków, ich powierzchni oraz

ogólnej sumy obciążenia długo- i krótkoterminowego. Dane te, dotyczące bądź co bądź prawie tysiąca majątków ziemskich na całym obszarze kraju i stwierdzone własnoręcznym podpisem osób odpowiadających na ankietę, pozwalają na ustalenie pewnych ogólnych przeciętnych faktów z przeżywanej obecnie rzeczywistości gospodarczej. Z tego punktu widzenia można żywić zaufanie do ostatecznie sformułowanych wyników tej pracy, choć, oczywista, do faktów opartych na szczegółowych liczbach należy stosować pewną dozę krytycyzmu.

W pracy niniejszej będziemy dążyli do ustalenia nie bezwzględnej sumy obciążenia dłużnego, lecz przeciętnej kwoty obdłużenia na 1 ha całej powierzchni zajętej przez większą własność ziemską. Jest to bowiem jedyny sposób do ustalenia ciężaru tego obciążenia dla naszych gospodarstw rolnych, a o to nam głównie chodzi.

2. *Wysokość długoterminowego obdłużenia majątków ziemskich.* A) B. Kongresówka. Własność ziemska na terenie b. Kongresówki obciążona jest w chwili obecnej długami na rzecz Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i prywatnych wierzycieli.

Niezamortyzowane pożyczki Tow. Kred. Ziemskiego w 5 centralnych województwach przedstawiają się na dzień 31-go grudnia 1925 r. w sposób następujący:

Województwo	Ilość ha obdłużonych	Suma Pożyczek ogółem	Suma Poż. złotowych	Suma Poż. dolarowych (1 dol. = 7,50 zł.)
Warszawskie	595.897	55.200.988,73	49.498.748,73	5.702.250
Łódzkie	382.841	36.721.242,06	32.415.117,06	4.306.125
Kieleckie	336.236	22.136.278,52	17.851.153,52	4.285.125
Lubelskie	517.290	40.257.974,06	33.847.349,06	6.410.625
Białostockie*)	123.263	8.065.722,32	7.215.597,32	850.125
Razem	1.954.527	162.382.215,69	140.827.965,69	21.554.250

Z tego wynika, że na 1 ha dóbr stowarzyszonych wypada:

	Pożyczek złotowych	Pożyczek dolarowych	Razem (po zaokrągl.)
W woj. Warszawskiem	83,07	9,50	93
„ „ Łódzkiem	84,97	11,25	96
„ „ Kieleckiem	53,09	12,74	66
„ „ Lubelskiem	65,43	12,39	78
„ „ Białostockiem	59,02	6,95	66
W b. Kongresòwce	72,05	11,03	83

Z powyższego zestawienia wynika, że wbrew utartym mniemaniom obciążenie hipoteczne dóbr stowarzyszonych w T. K. Z. w b. Kongresówce

*) Tylko okrąg dyrekcyjny Łomżyński.

jest stosunkowo wysokie. Najsilniej obciążona jest własność ziemska w woj. Łódzkiem (96 zł. na 1 ha) i Warszawskiem (93 zł.), słabiej w woj. Lubelskiem (78 zł.), a najniżej w woj. Kieleckiem (66 zł.) i Białostockiem (66 zł., tylko w okręgu dyrekcji Łomżyńskiej), Przeciętnie na b. Kongresówkę wypada 83 zł.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że w tej części Polski mamy 2.649.631 ha większej własności powyżej 50 ha, wypadnie, że przy obszarze dóbr stowarzyszonych, wynoszącym 1.954.527 ha około 67% powierzchni większej własności rolnej jest obciążona na rzecz T. K. Z. w Warszawie. Jeżeli teraz obciążenie hipoteczne na rzecz tej instytucji w każdem województwie podzielimy przez całkowity obszar znajdującej się w niem własności ziemskiej powyżej 50 ha otrzymamy następujące dane przeciętne na 1 ha (po zaokrągleniu do 1,00).

	Poż. złotowe	Poż. dolarowe	Razem
Woj. Warszawskie	58	7	65
„ Łódzkie	73	9	82
„ Kieleckie	36	9	45
„ Lubelskie	46	8	54
„ Białostockie	59	7	66
B. Kongresówka	53	7	61

W ten sposób otrzymujemy 61 zł. przeciętnego obciążenia całej własności ziemskiej na terytorjum b. Królestwa Kongresowego na rzecz T. K. Z. w Warszawie.

Wobec tego, że w omawianej części kraju żadna poważniejsza instytucja nie zajmowała się i nie zajmuje udzielaniem długoterminowych pożyczek majątkom ziemskim, pozostają do omówienia długoterminowe zobowiązania hipoteczne na rzecz prywatnych wierzycieli. Lokowanie wolnej gotówki na wszelkiego rodzaju hipotekach było przed wojną zjawiskiem bardzo częstem, na skutek czego obciążenie hipoteczne wszelkiego rodzaju nieruchomości doszło do cyfr bardzo pokaźnych, niestety, bliżej nam nieznanych. Wiadomości o obecnem obciążeniu hipotek ziemskich na rzecz prywatnych osób czerpiemy z danych z ankiety Związku Polskich Org. Roln i Związku Ziemian w Warszawie. O obdłużeniu tem pouczają nas następujące cyfry.

Województwo	Ilość majątków	Obszar ich w ha	Długi na rzecz osób pryw.	Przeciętne obdłużenie 1 ha
Warszawskie	175	58.696	5.477.917	93
Łódzkie	65	44.523	1.374.254	31
Lubelskie	67	41.774	1.447.389	35
Kieleckie	71	36.178	1.455.200	40
Kongresówka	416	181.171	9.754.760	54

Przypatrując się powyższym liczbom uderza nas ogromna skala wahań obciążenia hipotecznego w poszczególnych województwach. Tak naprzykład w województwie Warszawskiem obciążenie 1 ha wynosi 93 zł., a w województwie Łódzkiem 31 zł. Na tego rodzaju ustosunkoanie się w woj. Warszawskiem wpłynął pow. Kutnowski, gdzie 71 majątków, a więc blisko połowa dóbr z tego województwa, które odpowiedziały na ankietę, wykazało przeciętne obdłużenie 205 zł. na 1 ha. Jeżeli wyłączymy pow. Kutnowski z zestawienia dotyczącego woj. Warszawskiego, otrzymamy następujące liczby dla tego województwa: ilość majątków 104 o obszarze 41.267 ha obdłużonych na 1.911.484 zł. t. j. 46 zł. na 1 ha. W rezultacie więc przeciętna cyfra dla woj. Warszawskiego faktycznie będzie niższa i bardziej będzie się zbliżała do analogicznych liczb dla woj. Łódzkiego (31), Lubelskiego (35) i Kieleckiego (40). Jeżeli więc chcemy być bliżsi prawdy co do określenia przeciętnego obciążenia w centralnych województwach, winniśmy wziąć pod uwagę woj. Warszawskie po wyłączeniu pow. Kutnowskiego, w rezultacie czego otrzymamy 377 majątków w 4 wymienionych województwach o obszarze 163.742 ha obciążonych łącznym długiem na rzecz osób prywatnych na 6.188.327 zł. Wobec tego przeciętne obciążenie 1 ha wyniesie 38 zł. Będzie to więc cyfra niższa od liczby wyprowadzonej z powyższego zestawienia (54 zł.). Jednakowoż z braku wszelkich wiadomości z poważnej części powiatów, nie możemy być pewni, czy wysokie obdłużenie pow. Kutnowskiego nie powtarza się w innych częściach kraju o analogicznych przyrodzonych i gospodarczych warunkach. Dlatego też mimo wszystko pozostawimy przy przeciętnej liczbie obciążenia 1 ha na 54 zł. z wyżej wypowiedzianem zastrzeżeniem.

Przeciętne obciążenie 1 ha długami na rzecz osób prywatnych obliczone na podstawie wyników ankiety, będziemy uważali za charakterystyczne dla całej części kraju, z której one pochodzą.

Nie mając danych o prywatnem obciążeniu dotyczącem województwa Białostockiego, pozostańmy przy obliczeniu ogólnej sumy obdłużenia hipotecznego 1 ha przy czterech pozostałych województwach b. Kongresówki. Otrzymamy wtedy obraz następujący:

Województwo	Obciążenie na 1 ha (w złotych)		
	długiem T. K. Z.	długiem na rzecz pryw. wierz.	Razem
Warszawskie	65	93	158
Łódzkie	82	31	113
Kieleckie	45	40	85
Lubelskie	54	35	89
Cztery wojew, przeciętnie	61	54	115

Jeżeli przyjmiemy, że obciążenie prywatnemi długami hipotecznemi w 4 województwach b. Kongresówki wyniesie nie 54 zł. na 1 ha, lecz

38, otrzymamy 99 zł. obdłużenia sumarycznego. Uogólniając, możemy powiedzieć, że w b. Kongresówce obciążenie to waha się w granicach 100 do 115 zł. na 1 ha ogólnej powierzchni własności ziemskiej ponad 50 ha.

B. *Ziemie Wschodnie.* Przy rozpatrywaniu obciążenia długoterminowego Ziem Wschodnich bierzemy pod uwagę poza woj. Wileńskiem Nowogrodzkiem, Poleskiem i Wołyńskiem także 5 powiatów woj. Białostockiego, wchodzących w skład b. gubernji Grodzieńskiej, a mianowicie pow. Bialski, Białostocki, Grodzieński, Sokólski i Wołkowyski. Zrobiliśmy to głównie z tego względu, że na terytorjum tem znajdują się wierzytelności Wileńskiego Banku Ziemskiego i b. Szlacheckiego Banku Ziemskiego, oraz, że obszar tych powiatów gospodarczo zbliża się raczej do Województw Kresowych niż do b. Kongresówki.

Przy określaniu wysokości hipotecznego obdłużenia Kresów Wschodnich, nie możemy naszych rozważań ograniczyć do poszczególnych województw, jak to było przy omawianiu tego zjawiska w b. Kongresówce, lecz brać pod uwagę ogólny obszar położonych na ich terytorjum majątków ziemskich. Skłaniają nas do tego braki w materjale, którym rozporządzamy. Dane cyfrowe wierzytelności banków hipotecznych, jakie udało się nam wydostać, nie są rozbite pomiędzy poszczególne województwa. Tak samo wyniki ankiety Zw. P. O. R. pochodzące z tej części kraju są niezmiernie skąpe i dotyczą tylko 119 majątków, położonych w 10 powiatach. Okoliczność ta nie pozwala nam nawet na przeprowadzenie różnicy obciążenia między dwoma kompleksami gospodarczemi na Kresach, jakiemi są woj. Wołyńskie i 3 województwa północno-wschodnie.

O ile chodzi o obciążenie własności ziemskiej na rzecz instytucyj kredytu długoterminowego, to należy tu wziąć pod uwagę wierzytelności Wileńskiego Banku Ziemskiego, b. Banku Szlacheckiego, likwidacje których przeprowadza Państwowy Bank Rolny i Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie, które rozpoczęło swą działalność na obszarze Województw Wschodnich dopiero od ostatnich kilku lat.

Suma długów ziemskich zapisanych na rzecz tych instytucyj przedstawia się w sposób następujący (według stanu z dnia 31. XII. 1925 r.).

Wileński Bank Ziemski:

wierzytelności złotowe	28.510.009 zł
„ dolarowe (1 dol.=7,50 zł)	1.278.000 zł
Razem	29.789.009 zł
Tow. Kred. Ziemskie*) (czyli dol.)	1.156.832 zł
B. Szlachecki Bank Ziemski	21.974.003 zł
Razem	52.919.844 zł

*) Razem z okręgiem dyrekcyjnym Suwalskim, który w wykazach T. K. Z. jest podawany łącznie ze Wsch. Kresami.

Jeżeli liczby te podzielimy przez obszar majątków ziemskich, położonych na terytorjum, będącem przedmiotem naszego rozważania a wynoszącem 4.173.551 ha, otrzymamy następujące przeciętne obciążenie 1 ha:

Wileński Bank Ziemski	7,1 zł
Tow. Kred. Ziemskie	0,3 zł
B. Bank Szlachecki	5,2 zł
Razem	12,6 zł

O obciążeniu na rzecz osób prywatnych pouczają nas następujące dane z ankiety Związku P. O. R.: liczba majątków, które odpowiedziały na angietę 119, ich obszar w ha 87.581, suma długów 283.653, przeciętne obciążenie 1 ha temi długami 3,2 zł. Ostatnia liczba nie może być uważana za zupełnie ścisłą, tembardziej, że brak zupełnie danych o obdłużeniu na rzecz osób prywatnych z powiatów woj. Wołyńskiego. W każdym razie pozwala ona na skonstatowaniu faktu minimalnego obciążenia kresowych majątków ziemskich na rzecz osób prywatnych, które jest znacznie niższe niż w b. Kongresówce.

Jeżeli teraz zsumujemy wszystkie długi, przypadające na 1 ha własności ziemskiej na obszarze Ziem Wschodnich, t. j. wierzytelności instytucyj kredytowych 12,5 zł. i osób prywatnych 3,2 zł., otrzymamy w rezultacie 15,7 zł. przeciętnego obciążenia 1 ha większych majątków w tej części kraju.

C. *B. Zabór Austrjacki.* Majątki ziemskie na terytorjum b. Galicji obdłużone są na rzecz następujących instytucyj: Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego we Lwowie, Banku Gospodarstwa Krajowego, jako spadkobiercy wierzytelności b. Polskiego Banku Krajowego i b. Państwowego Banku Odbudowy, komunalnych kas oszczędności, prywatnych banków hipotecznych i wreszcie osób prywatnych. Niestety rozporządzamy ścisłemi danemi dotyczącemi tylko T. K. Z. i Banku Gospodarstwa Krajowego: Cyfry obciążeń hipotecznych na rzecz kas oszczędności są na razie nieznane; w każdym razie nie są one wysokie i brak ich nie wpłynie na wyprowadzenie przeciętnej cyfry obciążenia. Prywatne banki hipoteczne nie ujawniają w swych bilansach rozdziału wierzytelności hipotecznych między poszczególne kategorje swych dłużników, a na nasze zapytania w tym przedmiocie nie chciały udzielić jakichkolwiek wyjaśnień. Stąd też opierając się na pewnych bardziej szczegółowych danych przedwojennych należało drogą analogji wyprowadzić cyfrę ich wierzytelności, zabezpieczonych na hipotekach dóbr ziemskich. Wreszcie liczby długów na rzecz osób prywatnych, otrzymane drogą ankiety Związku P. O. R., jak zawsze, nie są zupełnie dokładne i należy je traktować bardzo ostrożnie. Wreszcie materjał, którym rozporządzamy, w przeważnej części nie pozwala nam na ustalenie wysokości zadłużenia w poszczególnych województwach południowych, lecz tylko na wyprowadzenie ogólnej liczby dla całej Małopolski.

Pierwsze miejsce pośród małopolskich organizacyj rolniczo-kredytowych należy się Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu we Lwowie, które w dniu 31. XII. 1925 wykazało w swym bilansie nieumorzonych pożyczek złotowych na 11.310.940 zł., a dolarowych na 9.272.400 zł., licząc dolar = 7,50 zł., razem 20.583.340 zł. Wobec tego, że Towarzystwo to liczy 738 dóbr stowarzyszonych o łącznym obszarze 741.543 ha, wypada, że 1 ha jest obciążony kwotą 27,76 zł., a więc znacznie niższą niż w b. Kongresówce, a jak niżej zobaczymy, także w Poznańskiem. Jeżeli skonstatujemy, że na terytorjum b. Galicji prywatne majątki ziemskie powyżej 50 ha zajmują 1.924.631 ha obszaru, wypadnie, że około 39% ich powierzchni jest stowarzyszona w T. K. Z. Jeżeli dalej sumę wierzytelności tego Towarzystwa podzielimy przez wymienioną cyfrę 1.924.631 ha otrzymamy 10,7 zł. przeciętnego obciążenia 1 ha całkowitej większej własności prywatnej na rzecz T. K. Z. we Lwowie.

Wierzytelności hipoteczne Banku Gospodarstwa Krajowego wobec majątków ziemskich w Małopolsce wynosiły w końcu 1925 r. — 4.459.282 zł. jako pozostałości przejętej po b. Polskim Banku Krajowym i 134.421 zł. po b. Państwowym Banku Odbudowy. Prócz tego bilanse 3 prywatnych banków hipotecznych wykazały na dzień 31. XII. 1925 r. następujące sumy wierzytelności hipotecznych: Ziemski Bank Hipoteczny 344.286,88 zł., Ziemski Bank Kredytowy 1.528.201,16 zł., Akcyjny Bank Hipoteczny 15.221.453,42 zł. Banki te udzielały pożyczek hipotecznych także na inne nieruchomości poza dobrami ziemskiemi. Jednakowoż w ich zestawieniach bilansowych, jak wspomnieliśmy, nie jest podany rozdział tych pożyczek pomiędzy poszczególne kategorje dłużników. Mając za to potrzebne nam wyszczególnienie za 1913 r. możemy przez zastosowanie do r. 1925 liczb procentowych udziału własności tabularnej w ogólnej sumie kredytów hipotecznych w r. 1913, dojść do mniej więcej zbliżonego obecnego stanu obdłużenia większych majątków ziemskich w b. Zaborze Austrjackim na rzecz prywatnych banków kredytu długoterminowego. Wobec tego, że w końcu 1925 r. wierzytelności hipoteczne Akcyjnego Banku Hipotecznego wynosiły 15.221.453 zł., a w Ziemskim Banku Kredytowym 1.528.201,16 zł. potrącamy na własność ziemską dla pierwszego 50%, dla drugiego 19%, w którym to stosunku majątki te brały udział w 1913 r. w ogólnej sumie tych wierzytelności. W rezultacie tego otrzymujemy liczby 7.610.727 i 287.302 zł. Dla Ziemskiego Banku Hipotecznego przyjmiemy dla większej posiadłości ziemskiej połowę kwoty wierzytelności hipotecznych wynoszących 344.287 zł., a więc 172.143 zł., ponieważ, o ile nam wiadomo, taki stosunek pożyczek tego banku był zapisany na dobrach ziemskich. Pozatem wymieniona cyfra jest tak niewielka, że włączenie jej w ogólne obliczenie, nawet gdyby nie była ona ścisłą, nie wniosłoby jakichkolwiek zmian poważniejszych.

Jeżeli więc zsumujemy obciążenie dóbr ziemskich w b. Galicji na rzecz państwowych i prywatnych banków hipotecznych otrzymamy następujące liczby:

Ziemski Bank Hipoteczny	172.143 zł
Ziemski Bank Kredytowy	287.302 zł
Akcyjny Bank Hipoteczny	7.610.727 zł
B. Polski Bank Krajowy	4.459.282 zł
B. Państw. Bank Odbudowy	134.421 zł
Razem	12.663.875 zł

Jeżeli sumę tych długów podzielimy przez obszar większej własności rolnej otrzymamy 6,6 zł. przeciętnego obciążenia 1 ha na rzecz banków hipotecznych.

Przejdźmy teraz do wierzytelności hipotecznych na rzecz osób prywatnych, o których mówi ankieta Związku P. O. R. Wobec tego, że niewielka ilość powiatów nadesłała nam niezbędne liczby, ograniczymy się do podania ich województwami. Otrzymamy wtedy obraz następujący:

Województwo	Ilość majątków	Ich obszar w ha	Suma długów na rzecz osób pryw.	Obciąż. 1 ha
Krakowskie	98	65.710	145.868	2,2
Lwowskie	66	88.286	67.000	0,8
Stanisławowskie	39	31.603	141.500	4,5
Tarnopolskie	47	34.466	36.000	1,0
Razem	250	220.065	390.368	1,8

Z powyższej tablicy wynika, że obdłużenie hipoteczne na rzecz osób prywatnych w b. Zaborze Austrjackim jest naogół bardzo niewielkie, wynosząc niespełna 2 zł. na ha.

Jeżeli teraz zsumujemy wszystkie rodzaje długów obciążających przeciętnie 1 ha całej powierzchni prywatnej własności ziemskiej na terytorjum czterech południowych województw, otrzymamy obraz następujący:

Towarzystwo Kredytowe Ziemskie	10,7
Banki hipoteczne	6,6
Osoby prywatne	1,8
Razem	19,1

W ten sposób z wszystkiemi oczywiście zastrzeżeniami możemy ustalić przeciętną wysokość hipotecznego zadłużenia 1 ha większej własności ziemskiej w b. Zaborze Austrjackim na 19,2 zł.

2. *B. Zabór Pruski.* Rozważania nasze w stosunku do b. Zaboru Pruskiego musimy ograniczyć wyłącznie do województwa Poznańskiego, ponieważ nie rozporządzamy jakimkolwiek materjałem dotyczącem woj. Pomorskiego. Na obszarze ostatniego znajdują się wierzytelności Zacho

dnio-Pruskiego Ziemstwa i in. instytucyj niemieckich, które nie zostały dotychczas uregulowane i o których na razie nic konkretnego powiedzieć nie można. Pozatem wyniki ankiety z tego województwa nie zawierają jakichkolwiek danych dotyczących długoterminowych zobowiązań ziemskich.

W ten sposób ograniczając się do woj. Poznańskiego musimy rozpatrzeć najpierw wierzytelności tamtejszego Ziemstwa Kredytowego. Pożyczki tego Ziemstwa dzielą się na trzy rodzaje: 1) złotowe — powstałe z przerachowania dawnych pożyczek markowych, 2) żytnie — wydane w 6% żytnich listach rentowych i 3) dolarowe w 8% dolarowych listach zastawnych. Po przeliczeniu pożyczek drugiego rodzaju na złote według przeciętnej ceny 1 ctr. żyta na Giełdzie Poznańskiej za r. 1925 wynoszącej 24,95 zł., a trzeciego według kursu dolara równego 7,50 zł., otrzymamy następujące liczby:

pożyczki żytnie	42.246 513 zł
„ dolarowe	21.394.807 zł
„ złotowe	36.000.000 zł
Razem	99.641.320 zł

Wziąwszy pod uwagę obszar dóbr stowarzyszonych, wynoszący 840.000 ha, otrzymamy następujące przeciętne obciążenie 1 ha tych dóbr: pożyczką złotową 43, żytnią 50, dolarową 25, razem 118 zł. Wynika więc z tego, że w Poznańskiem obciążenie dóbr stowarzyszonych zobowiązaniami na rzecz ziemstwa jest znacznie wyższe niż w b. Kongresówce (83 zł. na 1 ha) i b. Zaborze Austrjackim (28 zł. na 1 ha). Jeżeli jednak skonstatujemy, że cała prywatna większa własność ziemska w Poznańskiem zajmuje obszar 1.084.137 ha, to wypadnie, że 77% tej powierzchni należy do Ziemstwa Kredytowego. W rezultacie tego przeciętne obciążenie 1 ha ogółu powierzchni większej własności ziemskiej w Poznańskiem na rzecz tej instytucji wyniesie 92 zł., a więc znacznie więcej niż w Kongresówce (52 zł.) i Małopolsce (10,7 zł.).

Zaznaczamy, że świadomie popełniamy tutaj pewną nieścisłość. Przy ustalaniu bowiem przeciętnego obciążenia 1 ha długiem Ziemstwa braliśmy pod uwagę wyłącznie własność większą, gdy faktycznie do Ziemstwa tego należą także majątki tworzące własność mniejszą. Jeżeli jednak zważymy, że w r. 1917 większa własność rolna była obdłużona w Ziemstwie na 396,2 milj. mk., a mniejsza tylko na 29,8 milj., i jeżeli ten sam stosunek utrzymał się w przybliżeniu do dnia dzisiejszego, to błąd ten będzie bardzo niewielki i w minimalnym stopniu wpłynie na ustalone przez nas obciążenie 1 ha całego obszaru większej własności rolnej w Poznańskiem.

Do zobowiązań na rzecz Ziemstwa dołączają się długi hipoteczne na rzecz prywatnych osób i banków. Hipoteczne długi bankowe będziemy rozpatrywali łącznie z długami na rzecz osób prywatnych z tego względu, że w Poznańskiem niema specjalnych banków hipotecznego kredytu, lecz

udzielaniem jego zajmowały się poszczególne banki kredytu krótkoterminowego. Z danych ankiety Związku P. O. R. wynika, że 90 majątków o obszarze 68.449 ha wykazało 1.451.602 zł. prywatnych długów długoterminowych, czyli, że przeciętnie na 1 ha wypadnie 21 zł. tych zobowiązań.

W rezultacie więc całkowite obciążenie długami hipotecznemi 1 ha większej prywatnej własności ziemskiej w woj. Poznańskiem przedstawi się nam w sposób następujący:

Ziemstwo Kredytowe	92 zł
Prywatne osoby i bsnki	21 zł
Razem	113 zł

E. *Ogólne zestawienie* obciążenia 1 ha większej własności rolnej dla poszczególnych dzielnic przedstawia się w sposób następujący:

Nazwa instytucji	B. Kongresówka	Wojew. Wschodnie	Małopolska	Woj. Poznańskie
Tow. Kred. Ziemskie	61	0,3	10,7	92
Banki hipot.	—	12,3	6,6	—
Osoby prywatne	54	3,2	1,8	21
Razem	115	15,8	19,1	113

Z powyższych liczb wynika, że najcięższe obciążenie hipoteczne jest na terytorjum b. Kongresówki, następnie idzie woj. Poznańskie, a w Małopolsce i w Województwach Wschodnich jest ono najniższe. Oczywiście, że różnice te powstały głównie w związku z różnorodną stopą przerachowania zobowiązań prywatno-prawnych stosownie do Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13-go maja 1924: stopa ta w b. Kongresówce jest wyższa niż w pozostałych dzielnicach, stąd też obciążenie dłużne jest w niej największe. Różnica między Poznańskiem z jednej a Kresami Wschodniemi i Małopolską z drugiej strony powstała głównie wskutek tego, że mimo korzystniejszej stopy przerachowania dla tych ostatnich, przedwojenne obciążenie własności ziemskiej w Poznańskiem było znacznie wyższe niż gdzieindziej w Polsce i stąd też zwaloryzowana suma długów mimo wszystko jest dość pokaźna. Wreszcie wielka własność rolna, jak widzieliśmy, zaciągała w Ziemstwie Poznańskiem, poczynając od końca 1923 r dość poważne długi w listach dolarowych lub żytnich.

Przyjrzyjmy się teraz, jak wygląda obciążenie większej własności rolnej na terytorjum Państwa Polskiego. Najpierw zobaczmy jak przedstawia się ono na rzecz instytucyj kredytowych. Poucza o. tem następujące zestawienie:

Ziemstwa:

T. K. Z. w Warszawie	163.559.048	zł.
„ „ „ we Lwowie	20.583.340	„
Ziemiaństwo Poznańskie	99.641.320	„
Razem	283.783.707	zł

Banki hipoteczne:

w Małopolsce	12.663.875	zł
we Wsch. Województw.	51.763.012	„
Razem	64.426.887	zł

Razem instytucje kredytowe 348.210.595 zł.

Z podzielenia ostatniej kwoty przez 9.856.075 ha większej własności ziemskiej w Polsce (z wyłączeniem woj. Pomorskiego i Śląskiego) otrzymamy następujące obciążenie 1 ha: na rzecz Towarzystw Kredytowych Ziemskich 29 zł., banków hipotecznych 6 zł., razem na rzecz instytucyj kredytowych 35 zł.

Obciążeniu na rzecz osób prywatnych informuje następująca tablica będąca podsumowaniem wyników ankiety Związku P. O. R.:

Dzielnica	Ilość mjątków	Ich obszar w ha	Suma obdłużenia	Obdłużeie 1 ha
B. Kongresówka	416	181.171	9.754.760	54
Wsch. Wojew.	119	87.581	283.653	3,2
Małopolska	250	220.065	390.368	1,8
Poznańskie	90	68.449	1.451.602	21
Razem	875	557.266	11.880.383	21

Wynika więc z tego, że na 1 ha majątków ziemskich, które odpowiedziały na ankietę, wypada 21 zł. obciążenia hipotecznego na rzecz osób prywatnych.

Sumując przeciętne obciążenie 1 ha własności ziemskiej w Polsce (poza Śląskiem i Pomorzem) dochodzimy do następujących liczb:

Towarzystwa Kred. Ziemskie	29
Banki hipoteczne	6
Osoby prywatne	21
Razem	56

3. *Oprocentowanie długoterminowych zobowiązań hipotecznych* Określenie oprocentowania długoterminowych długów ziemskich przedstawia poważne trudności. O ile chodzi o długi na rzecz instytucyj kredytowych, sprawa ta nie jest trudna. Natomiast jest bardzo zawiłą w stosunku do długów prywatnych. Większość ich, jak to z ankiety wynika, pochodzi z przerachowania dawnych zobowiązań w zdeprecjonowanej walucie, jednakowoż jest także pewna ilość nowych długów hipotecznych o bardzo wysokich odsetkach. Stąd też niemożliwem jest wypośrodkowanie przeciętnej stopy procentowej dla tego rodzaju zobowiązań. Przeglądając jednak podane w ankiecie cyfry odsetek od tych długów można dojść do wniosku, że w przecięciu wynosi ona, licząc bardzo ostrożnie, około 6% rocznie. Liczbę tę ustalamy jako minimalną z całą świadomością,

że może ona nasuwać poważne wątpliwości. Jeżeli 1 ha własności ziemskiej obciążony jest długiem na rzecz osób prywatnych na 21 zł. wypadnie nam wtedy kwota 1,26 zł. do zapłacenia z tytułu samych odsetek.

Co się tyczy długów z instytucyj kredytowych, to bierzemy tu nominalną ich wartość, t. j. taką jaką ona przedstawia się w księgach hipotecznych, a nie w wysokości kwoty, jaką uzyskano z realizacji listów zastawnych, w których pożyczka została udzielona. Ustalenie bowiem ostatniego kryterjum, rzecz zrozumiała, jest zupełnie niemożliwe. Pozatem bierzemy pod uwagę tylko czysty procent płacony od nominalnej sumy dłużnej bez żadnych kosztów dodatkowych oraz bez rat amortyzacyjnych. Pierwsze bowiem są naogół tak niewielkie, że brak ich nie wniesie w nasze obliczenie żadnych istotniejszych różnic. Co się zaś tyczy rat amortyzacyjnych, to musimy je opuścić z tego względu, że dążymy do określenia sumarycznego oprocentowania wszystkich długów, a więc także na rzecz osób prywatnych. Z powodu tego, że ostatnie nie podlega zazwyczaj umorzeniu spłatami rocznemi, i że kapitał dłużny od nich spłaca się po upływie umówionego terminu, nie można sumować kwot z tytułu odsetek i rat amortyzacyjnych od długów Ziemstw Kredytowych i Banków Hipotecznych z kwotami z tytułu procentów od długów na rzecz osób prywatnych, bo byśmy dodawali do siebie wielkości niewspółmierne. Stąd też w celu uniknięcia tego błędu pozostajemy przy samych odsetkach od wszystkich tych zobowiązań.

Dla uproszczenia rozważań będziemy brali oprocentowanie dla całego obszaru większej własności ziemskiej, będącego przedmiotem niniejszej rozprawy. Wobec tego, że złotowe wierzytelności na rzecz Towarzystw Kredytowych Ziemskich i banków hipotecznych w przeważającej większości pochodzą z czasów przedwojennych i głównie oprocentowane były na $4^1/_2$, weźmiemy ten odsetek jako normę naszych obliczeń dla tych instytucyj. Pożyczki dolarowe Towarzystw Kredytowych Ziemskich i Wileńskiego Banku Ziemskiego weźmiemy w ich rzeczywistej wysokości t. j. 8% rocznie.

W rezultacie więc otrzymamy następujące liczby:

Instytucje:	Rodzaj pożyczek	Ich suma	%	Kwota do zapłac. z tytułu %%	Koszta rocznych ods. obciążających 1 ha
Tow. Kred. Ziemskie	Poż. złot.	188.717.613	4,5%	8.492,292	0,86 zł.
„ „ „ *)	„ dol.	96.344.095	8%	7.707.527	0,78 „
Banki hipoteczne	„ złot.	63.148 887	4.5 %	2.841,670	0.28 „
Razem		348.210.595		19.041.489	1,92 zł.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że 1 ha własności ziemskiej obciążony jest 35 zł. długów hipotecznych, kwota rocznych odsetek, wynosząca 1,92 zł., będzie stanowiła 5,48%, okrągło 5,5% kapitału dłużnego. Jest to więc kwota sama przez się wysoka, jeżeli przyjąć pod uwagę, że w czasach

*) Z Wileńskim Bankiem Ziemskim.

przedwojennych na ziemiach polskich, żadna z instytucyj długoterminowego kredytu ziemskiego nie pobierała od swych dłużników tak wysokich odsetek, które dochodziły najwyżej do 5%, a zazwyczaj wahały się w granicach 3,5 do 4,5%. W rzeczywistości jednak odsetki te są wyższe, a stosuje się to do długów, zaciągniętych w dolarowych listach zastawnych głównie na spłatę podatku majątkowego. Listy te, jak wiadomo, były przyjmowane według kursu 80 za 100, co przy oprocentowaniu 8% stanowi w rzeczywistości 10%. Jeżeli uwzględnimy nadto dodatki na administrację i inne koszta, pomniejszające kapitał dłużny przy zaciąganiu pożyczek w listach zastawnych, procent od sumy faktycznie zrealizowanej będzie znacznie większy. Nie zapominajmy wreszcie, że pożyczki dolarowe szły przeważnie na spłatę podatku majątkowego, a więc na cele zupełnie nieprodukcyjne, wskutek czego ciężar ich dla rolników stanie się jeszcze dotkliwszy. Sumując ostatecznie oprocentowanie długoterminowych długów przypadających na 1 ha dochodzimy do liczb następujących:

Obciążenie 1 ha	zł	%	Kwota do opł. z tyt. %
długiem na rzecz instyt. kredyt,	35	5.48	1.92
długiem na rzecz osob prywatnych	21	6.00	1.26
Razem	56	5.68	3.18

W rezultacie więc dochodzimy do wniosku, że przeciętnie 1 ha większej własności rolnej zmuszony jest do płacenia rocznie 3,18 zł. tytułem samych tylko odsetek od nominalnej sumy długu hipotecznego.

4. *Wysokość obciążenia majątków ziemskich długami krótkoterminowemi.* Materjałem do zbadania wysokości obciążenia własności ziemskiej krótkoterminowemi zobowiązaniami dłużnemi służą nam wyłącznie dane zebrane drogą ankiety przez Związek Ziemian w Warszawie w stosunku do b. Kongresówki, a przez Związek Polskich Organizacyj Rolniczych w stosunku do reszty kraju. Oczywiście, że dane te ujmować należy z tą samą ostrożnością, o której mówiliśmy na początku niniejszej pracy. Z zastrzeżeniem tem rozpatrzmy obciążenie to w poszczególnych częściach Państwa Polskiego.

A. *B. Kongresówka.* O obciążeniu własności ziemskiej w tej części kraju mówi nam ankieta co następuje:

Województwo	Ilość majątków	Ich obszar w ha.	Suma długów krótkotermin.	Przeciętne obciążenie 1 ha.
Warszawskie	245	126 112	6.749.430	53,5
Łódzkie	65	44.523	1.349.516	30,0
Lubelskie	67	41.774	2.222.919	53,0
Kieleckie	71	36.178	1.409.406	39,0
Razem	448	248.587	11.731.271	47.0

Jak z powyższych danych wynika, brak nam jakichkolwiek cyfr z woj. Białostockiego. Tak samo przeciętne dane z poszczególnych woje-

wództw należy przyjąć z rezerwą, a to ze względu na brak cyfr z wielu powiatów. Zwłaszcza w województwie Kieleckiem i Łódzkiem niema liczb dotyczących najbardziej kulturalnych powiatów, gdzie wskutek wyższego stopnia intensyfikacji gospodarstw rolnych kredyt odgrywa poważniejszą rolę i gdzie wskutek tego obciążenie bezwątpienia jest wyższe, niż to wskazuje wyżej podane zestawienie. Najwięcej zaufania wzbudzają dane z woj. Warszawskiego, na którego terenie znalazło się 245, t. j. przeszło połowa wszystkich majątków, jakie odpowiedziały na ankietę. Więcej niż $^1/_2$ tych majątków bo 141 położona jest w trzech powiatach: Kutnowskim, Włocławskim i Nieszawskim. Dlatego też obciążenie 1 ha w woj. Warszawskiem wynoszące 53,5 zł. prawdopodobnie jest bardziej charakterystyczne dla Kongresówki niż 47 zł. jak to z zestawienia wynika. Potwierdzałaby ten fakt okoliczność, że woj. Lubelskie również wykazuje obciążenie 1 ha kwotą 53 zł. Co się tyczy zaś dwu pozostałych województw, to wskazaliśmy, że z braku danych z najkulturalniejszych pod względem rolniczym powiatów, obciążenie w nich musi być nieco wyższe, niż to z naszych obliczeń wypada. Reasumując więc wyżej powiedziane, można z dużą dozą prawdopodobieństwa przypuścić, że obciążenie 1 ha wielkiej własności ziemskiej w b. Kongresówce wynosi około 50 zł., a w każdym razie waha się między 40—50 zł.

B. *Województwa Wschodnie.* Dla Ziem Wschodnich rozporządzamy tak szczupłym materjałem, że nawet w przybliżeniu nie jesteśmy w stanie określić wysokości obciążenia w każdem województwie tej części kraju. Musimy więc zadowolnić się sumarycznemi cyframi cyframi dotyczącemi majątków położonych w następujących powiatach: Prużańskim, Nieświeskim, Drohiczyńskim (Polesie), Nowogródzkim, Święciańskim, Grodzieńskim, Wołkowyskim, Łuckim i Zdołbunowskim. Na terytorjum tych powiatów znajduje się 119 majątków ziemskich obszaru 87.581 ha, obciążonych długami krótkoterminowemi za łączną sumę 1.436.621 zł., z czego wynikałoby, że przeciętnie na 1 ha wypada 16 zł. tych długów. Mała kultura gospodarcza naszych majątków kresowych i brak kapitałów w tej dzielnicy w zupełności usprawiedliwiają niską cyfrę krótkoterminowego obciążenia dóbr ziemskich w Województwach Wschodnich.

C. *B. Zabór Austrjacki* pod względem obciążenia majątków ziemskich krótkoterminowemi długami w oświetleniu cyfr z ankiety Związku P. O. R. przedstawia się jak następuje:

Województwo.	Ilość majątków	Ich obszar	Suma długów krótkotermin.	Obciążenie 1 ha.
Krakowskie	98	65.710	5.124.743	78
Lwowskie	66	88.286	5.313.571	60
Stanisławowskie	39	31.603	2.129.342	67
Tarnopolskie	47	34 466	2.375.294	69
Razem	250	220.065	14.942.950	68

Liczby wskazujące przeciętne obciążenie 1 ha wzbudzają dość wiele zaufania, a to głównie ze względu na swoje podobieństwo w poszczególnych województwach. We wschodnio-małopolskich województwach wahają się one w granicach 60—69, a więc granicach stosunkowo dość ciasnych. Należy przeto przypuszczać, że skoro w tych trzech województwach obciążenie to wyraża się w liczbach naogół bardzo zbliżonych do siebie, nie jest to dziełem przypadku, a raczej odpowiada rzeczywistości. Wyjątek stanowi województwo krakowskie, gdzie obciążenie dochodzi do 78 zł. na 1 ha. Objaśnić to można tylko tem, że w województwie tem udzieliły na ankietę odpowiedzi przeważnie majątki uprzemysłowione: 98 tych majątków wykazało aż 71 wszelkich zakładów przemysłowo-rolniczych. Oczywiście, że uprzemysłowienie majątków pociąga za sobą zwiększenie ich potrzeb kredytowych, a tem samem ich obdłużenia.

W rezultacie przeciętne obdłużenie 1 ha własności ziemskiej w Małopolsce ustalamy na 68.

D. *B. Zabór Pruski.* Rezultaty ankiety Związku P. O. R. dotyczące b. Zaboru Pruskiego odnoszą się do obu jego województw, t. j. Poznańskiego i Pomorskiego. Obdłużenie ich ilustrują następujące cyfry:

	Ilość majątków	Ich obszar	Obdłużenie	Obdłuż. na 1 ha
Woj. Poznańskie	90	68.449	4.379.176	64
„ Pomorskie	60	34.607	4.366·153	126
Razem	150	103.056	8 745.329	85

W woj. Poznańskiem obciążenie jest prawdopodobnie nieco wyższe, a to ze względu na dość niekompletny materjał ankietowy z tej dzielnicy. W woj. Pomorskiem obciążenie jest najwyższe w całej Polsce wyrażające się w cyfrze 126 zł. na 1 ha. Biorąc zaś pod uwagę poszczególne dzielnice, wynika, że najwyższe obciążenie krótkoterminowemi zobowiązaniami dłużnemi jest w b. Zaborze Pruskim.

E. *Cała Polska.* Zestawiając dane obciążenie krótkoterminowemi długami dla całej Polski dochodzimy do następującego zestawienia:

	Ilość majątków	Ich obszar.	Suma obciążenia	Obciążenie 1 ha.
b. Kongresówka	448	248.587	11.731.271	47
Wsch. Wojew.	119	87.581	1.436.621	16
Małopolska	250	220.065	14.942 950	68
b. Zabór Pruski	150	103 056	8.745.329	85
Razem	967	659.289	36.856.171	56

Dla porównania jednak z obciążeniem długoterminowemi zobowiązaniami dłużnemi, dla których brak danych, dotyczących Pomorza, musimy to województwo wyeliminować z powyższego zestawienia, w rezultacie otrzymamy następujące cyfry: majątków 907 o obszarze 594.682 ha obcią-

żonych łącznym długiem 32.490.018 zł. Na 1 ha wypadnie więc wtedy 55 złotych.

5. *Oprocentowanie krótkoterminowych długów ziemskich.* Ustalenie oprocentowania krótkoterminowych zobowiązań, podobnie jak długoterminowych, nastręcza poważne trudności z powodu luk w materjale z ankiety. Jeżeli jednakowoż, będąc zawsze ostrożnymi, przyjmiemy, że odsetki od tych długów wynoszą przeciętnie 3% miesięcznie, t. j. 36% rocznie, to według wszelkiego prawdopodobieństwa będziemy bardzo bliscy prawdy. Wobec tego zaś, że na 1 ha własności ziemskiej przypada 56 zł krótkoterminowych zobowiązań, wypadnie nam 20,16 zł. tytułem samych odsetek rocznych na hektar. W stosunku do obciążenia 55 zł., które otrzymaliśmy po wyeliminowaniu Pomorza, kwota odsetek będzie wynosiła 19,80 zł.

6. *Całkowite obciążenie własności ziemskiej zobowiązaniami dłużnemi* na 1 ha przedstawia się dla całej Polski (z wyjątkiem Pomorza i Śląska), jak następuje:

Obciążenie 1 ha		stopa %	Karta do zapłac. z tytułu %
długiem długotermin.	56 zł	5,68	3,18 zł
„ krótkotermin.	55 zł	36,00	19,80 zł
Razem	111 zł	20,61%	22,98 zł

Doszedłszy w ten sposób do kresu naszych rozważań, stwierdzić musimy, że obciążenie większej własności rolnej w chwili obecnej nie tyle jest ciężkie ze względu na samą wysokość tego obdłużenia, ile z uwagi na wysokość odsetek. Odsetki te w stosunku do zobowiązań długoterminowych są naogół wyższe, niż przed wojną, a tem trudniejsze do płacenia, że przypadają głównie na długi zaciągane na cele nieprodukcyjne (spłatę podatku majątkowego). Procenty zaś od długów krótkoterminowych są poprostu horendalne i nie do zniesienia dla większości warsztatów rolnych.

Jak dotkliwem jest obciążenie dłużne dla większych warsztatów rolnych najlepiej ilustruje nam porównanie ich ze skarbowemi świadczeniami majątków ziemskich. Jeden bowiem hektar większej własności rolnej obciążony jest następującemi podatkami (z wyłączeniem podatku majątkowego):

państwowemi	17,42 zł
samorządowemi	18,02 zł
Razem	35,45 zł

Po dodaniu do tej kwoty 22,98 zł. z tytułu procentów od długów otrzymamy 58,43 zł., które musi rocznie zapłacić 1 ha majątku ziemskiego w Polsce. Z uwagi na bardzo ostrożne obliczanie procentów, na opuszczenie podatku majątkowego i wreszcie świadczeń społecznych, które zresztą na terytorjum całego Państwa są bardzo nierównomierne, kwota ta faktycznie będzie wyższa. Jeżeli jednak pozostaniemy przy ustalonej liczbie 58,43 zł.,

to wystarczy ona nam, by śmiało postawić twierdzenie, *że w obecnych warunkach produkcji rolniczej wygospodarowanie z przeciętnego hektara takiej kwoty bez naruszenia substancji majątkowej jest niemożliwe.*

A więc wniosek z tych suchych cyfr jest taki, że dalsze trwanie obecnego stanu zadłużenia majątków ziemskich prowadzi je do formalnej ruiny gospodarczej i że trzeba chwycić się radykalnych środków naprawy celem zapobieżenia temu nieszczęściu. *Wacław Borowski.*

Związek polskich organizacyj rolniczych.

NARADY I POSIEDZENIA ZE WSPÓŁUDZIAŁEM PRZEDSTAWICIELI Z. O. P. R.

28. IV. 1926. Konferencja w Min. Przem. i Handlu w sprawie prac nad układem nowej taryfy celnej.
5. V. 1926. Posiedzenie Komisji Ścisłej Centralnej Komisji Przywozowej.
12. V. 1926. Posiedzenie Komisji Ścisłej Centralnej Komisji Przywozowej.

POSIEDZENIA W ZWIĄZKU POLSKICH ORGANIZACYJ ROLNICZYCH.

24. IV. 1926. Posiedzenie w sprawie serwitutów.
29. IV. 1926. Posiedzenie w sprawie wywozu przetworów cukierniczych i owocowych.
7. V. 1926. Narada w sprawie poparcia produkcji lnu przez powstanie do życia roszarń i mędlarń rolniczych.
11. V. 1926. Posiedzenie w sprawie ubezpieczeń od wypadków robotników rolnych.

W sprawie wywozu przetworów cukierniczych i owocowych odbyła się dn. 29. V. b. r. narada w Z. P. O. R. przy współudziale przedstawicieli Związku Fabrykantów Cukierków, Czekolady i Przetworów Owocowych, Zw. Zach.-Polskiego Przemysłu Cukrowniczego oraz Związku Zaw. Cukrowni b. Królestwa Kongresowego, na której ustalono, że warunkiem umożliwiającym wywóz przetworów cukierniczych i owocowych jest uzyskanie zezwolenia na zakup cukru z zapasów pozakontyngentowych, przeznaczonych na eksport.

Za najwłaściwszą drogę do uzyskania nabywania cukru eksportowego uznano otrzymanie prawa nabywania tego cukru w stosunku do istotnie wywiezionego zagranicę cukru w przetworach owocowych. Zarówno oba Związki Cukrownicze jak i Z. P. O. R. wyraziły gotowość poparcia starań Zw. Przetw. Cukierniczych oraz pragnienie utrzymania nadal jaknajżywszego kontaktu między zainteresowanemi organizacjami.

W sprawie poparcia produkcji lnu przez powołanie do życia roszarń i międ'arń rolniczych odbyła się 7 b. m. narada, zainicjowana przez Związek P. O. R. w porozumieniu z sekcją kresową C. T. R. przy współudziale prof. dr. W. Iwanowskiego, prof. Kropiwnickiego i dyrektora Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego p. Młodzianowskiego. Po wysłuchaniu oświetlenia strony techniczno-naukowej zagadnienia przez obecnych pp. profesorów i zaznajomienia się z pracami, dokonanemi w tej dziedzinie przez T-wo Popierana Przemysłu Ludowego, uznano za pożądane prowadzenia dalszych badań tej sprawy przez organizacje rolnicze w ścisłym kontakcie z rzeczonem Towarzystwem, ograniczenie się do powołania do życia w tym roku tytułem próby roszarń — międlarń typu, opracowanego przez T-wo Pop. Przem. Lud., oraz przedsięwzięcia starań o stworzenie przy jednem z ministerstw zainteresowanych stałego komitetu lniarskiego.

KRONIKA.

A. Finanse i kredyt:

Kronika finansowa za czas od 25-go kwietnia do 6-go maja 1926. Pierwszy tydzień sprawozdawczy minął pod znakiem pewnej stabilizacji kursu złotego, który przez ten czas utrzymał się na poziomie 9,70 za dolara. Wpłynęło na to niewątpliwie pozostanie u steru rządu p. Skrzyńskiego, a nadto pewna poprawa w zapasie dewiz i walut zagranicznych Banku Polskiego. Wreszcie czarna giełda zaprzestała dokonywania swych „operacyj" w oczekiwaniu na dalszy rozwój wypadków politycznych. Rzeczywiście z chwilą podania się rządu p. Skrzyńskiego do dymisji w dniu 4 b. m. rozpoczęła swoją akcję w kierunku zniżki krajowej waluty, w rezultacie czego w końcu drugiego tygodnia sprawozdawczego dolar doszedł do oficjalnego kursu 10,20. Charakterystyczną cechą tego spadku złotego jest bardzo niewielka różnica między kursem oficjalnym a nieoficjalnym, które w niektórych momentach pokrywały się ze sobą. W okresie sprawozdawczym dzienny obrót obcemi walorami ustalił się dokoła kwoty 100 tys. dolarów, przyczem Bank Polski z braku zasobów pokrywał tylko część zapotrzebowania.

W obrocie papierami dywidendowemi i procentowemi w pierwszym tygodniu sprawozdawczym tendencja była słaba, w drugim natomiast wzmocniła się i nastąpiła zwyżka kursu niektórych walorów. Dało się zauważyć przytem niepokojące zjawisko odróżniania przez kulisę wysokowartościowych odcinków niektórych pożyczek państwowych od niskowartościowych, przyczem ostatnie były notowane niżej od pierwszych.

Pozatem sytuacja finansowa w związku z ostatniem przesileniem rządowem niewyjaśniona. Wzmożenie eksportu zboża i uchwalenie ostatniego preliminarza budżetowego wskazywałaby na pewne jej polepszenie, jednakowoż trudno mówić o jakiemś poważniejszem polepszeniu sytuacji gospodarczej przy niepewnych konjunkturach politycznych.

Przegląd ważniejszych pozycyj bilansowych centralnych instytucyj finansowych.

Państwowy Bank Rolny. Stan rachunków w dniu 1-go kwietnia b. r. (W nawiasach zmiany w porównaniu ze stanem w dniu 1-go marca b. r.). Stan czynny: kasa i sumy do dyspozycji 2.913.318 (— 616.312), waluty zagraniczne 22.877 (+ 6.275), papiery wartościowe własne 429.470 (+ 42.319), weksle zdyskontowane 15.478.168 (+ 7.215.715), weksle protestowane 643.568 (+ 30.417), pożyczki terminowe 19.036.523 (+ 1.188.603), banki „Nostro" 9.816.681 (— 646.862), fundusze administrowane 39.406.629 206.373.269 (+ 499.296). Stan bierny: kapitały własne 38.090.076 (+ 133.435), in. rezerwy parcelację 1.456.978 (+ 330.978), odbiorcy nawozów sztucznych 702.287 (+ 216.846). Stan bierny: kapitały własne 13.629.189 (+ 565.796), lokaty 25.822.793 (— 621.591), rachunki bież. fund. administr. 5.296.338 (+ 1.598.704), wkłady 2.636.290 (— 36.100), redyskonto weksli 2.000.000 (+ 1.992.353), tymczas. zobowiązania P. B. R. na 8% listy zastawne 2.155.000 (+ 79.650), wierzyciele z tytułu nabytych majątków 1.222.307 (+ 59.638), zadatki i wpłaty na nabyte parcele 1.071.796 (+ 47.812), dostawcy nawozów sztucznych 4.332.993 (+ 4.001.204), zobowiązania z tytułu gwarancji 236.983 (— 20.277).

Bank Gospodarstwa Krajowego. Stan rachunków w dniu 31-go marca b. r. (W nawiasach zmiany w porównaniu ze stanem w dniu 28-go lutego b. r.). Stan czynny: kasa i sumy do dyspozycji 6.213.904 (— 57.505), waluty zagraniczne 1.351.055 (+ 269.561), papiery wartościowe własne 61.925.844 (+ 3.181.070), udziały i akcje 1.067.434 (+ 21.500), weksle zdyskontowane 56.433.354 (+ 4.203.168), weksle protestowane 2.065.015 (+ 192.034), pożyczki terminowe 32.159.531 (+ 59.490), rachunki bieżące 125.690.562 (+ 1.376.715), banki loro 3.879.139 (+ 153.019), banki nostro 16.105.754 (+ 2.675.909), pożyczki w listach zastawnych i obligacjach 165.341.926 (+ 47.687.799),

pożyczki gotówkowe długoterminowe 58.254.500 (+ 1.904.946), udzielone gwarancje 206.373.269 (+ 499.296). Stan bierny: kapitały własne 38.090.076 (+ 133.435), in. rezerwy 3.725.580 (+ 1.174.384), lokaty Skarbu Państwa 167.516.175 (+ 2.828.340), wkłady 94.260.789 (+ 6.803.753), redyskonto weksli 26.242.214 (+ 4.109.813), banki „loro" 2.963.973 (— 66.432), banki „nostro" 27.466.985 (— 164.051), listy zast. i obligacje w obiegu 165.341.926 (+ 47.687.799), wierzyciele hipoteczni 902.348 (bez zmiany).

B. Podatki:

Komunikat Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Ministerstwo Rolnictwa i D. P. zwróciło się do Ministerstwa Skarbu o wydanie zarządzeń, aby wszelkie wezwania płatnicze były wręczone rolnikom conajmniej na trzy miesiące przed ostatecznym terminem ich uiszczenia i aby wszelkie podatki na rzecz samorządów i opłaty na instytucje ubezpieczeń socjalnych ściągane być mogły wyłącznie w dwóch terminach: wiosennym i jesiennym razem z ratami podatku gruntowego.

Konieczność wydania tych zarządzeń umotywowana jest faktem, iż okres produkcji rolnej, jako ściśle związany z przyrodą, tylko w pewnych granicach podlega wpływom człowieka, warsztaty zaś rolne nie są w stanie w krótkich i nieprzewidzianych uprzednio terminach uzyskiwać z przedsiębiorstwa gotowizny, co czyni je w pewnych okresach gospodarczych niewypłacalnemi.

Ponadto przy dotychczasowej różnorodności wszelkich należności, do których uiszczania właściciele gospodarstw rolnych są obowiązani, rolnicy w ciągu całego prawie roku spotykają się z coraz nowemi wezwaniami płatniczemi, z reguły żądającemi uskutecznienia wpłat w bardzo krótkim czasie.

Podatki — w naturze zbożem i węglem. Na mocy ustawy z dn. 25. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 212) od podatników, zalegających z uiszczeniem podatków bezpośrednich i niektórych opłat skarbowych, należnych Skarbowi Państwa, Minister Skarbu może je pobrać w naturze zbożem i węglem, o ile podatnik nie uiści zaległości w ciągu 14 dni po otrzymaniu wezwania władzy skarbowej, jak również — może zezwalać na uiszczenie w ten sposób należności bieżących.

Zboże, przeznaczone na zasiew ordynarję i wyżywienie rodziny i inwentarza, wolne jest od pobrania.

Ceny zboża i węgla, przyjmowanych na poczet zaległych należności oznaczać będzie Minister Skarbu w porozumieniu z właściwymi ministrami na poszczególne okresy. Na zapłacenie należności bieżących zboże i węgiel będą przyjmowane według cen rynkowych. Zboże przyjmować będą upoważnione do tego organizacje rządowe, instytucje lub organizacje, lecz płatnik musi je dostarczyć na własny koszt do najbliższej stacji ładunkowej. Po przedstawieniu władzy skarbowej dowodów dostarczenia zboża, względnie węgla, płatnik otrzyma niezwłocznie pokwitowanie z uiszczenia należności w odpowiedniej wysokości.

Poradnik podatkowy i opłat na rzecz świadczeń społecznych. Rolnikowi-podatnikowi nie łatwo zorjentować się w wielkiej ilości rozporządzeń i okólników ministerjalnych, wyjaśniających lub uzupełniających różne przepisy podatkowe i świadczeniowe bądź nowo wydane, bądź b. niemieckie — dotąd obowiązujące.

W celu ułatwienia orjentowania się w odnośnem ustawodawstwie, Pomorskie Towarzystwo Rolnicze w Toruniu wydało poradnik podatkowy, zawierający podstawy prawne i krótkie streszczenie najważniejszych przepisów i artykułów ustaw podatkowych, jak również statutów instytucyj ubezpieczeń społecznych, obowiązujących na terenie b. zaboru pruskiego. Poradnik podatkowy zawiera wyczerpujące i jasno ujęte wiadomości, dotyczące: podatku gruntowego, dochodowego, przemysłowego i majątkowego, kas chorych, zakładu ubezpieczeń od wypadków w rolnictwie, ubezpieczalni

krajowej w Poznaniu, egzekucji podatków i opłat, nadzoru państwowego nad buhajami i ogierami, opłat stemplowych, podatku od spadków i darowizn oraz opłat za czynności urzędów miar.

Poradnik ten można nabyć w biurze Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego (Toruń, Szeroka 30) i sekretarjatach powiatowych, w wielkopolskiem Towarzystwie Rolniczem w Poznaniu oraz we wszystkich księgarniach — w cenie 2 zł.

C. Spółdzielczość:

Obroty towarowe „Rolników“ w b. zaborze pruskim. W roku gospodarczym 1924/25 (1. III. 1924 — 30. VI. 1925) spółdzielnie rolnicze b. Zaboru Pruskiego p. f. „Rolniki“ wykazały obrotów handlowych w wysokości 8.578.266 centnarów metr., z czego przypada na żyto 1.680 tys. ctr., pszenicy 373 tys., jęczmień 546 tys., owies 318 tys., strączkowe, nasiona i warzywa 242 tys., ziemniaki 1.723 tys., pasze treściwe 547 tys., nawozy sztuczne 1.166 tys., węgiel i t. p. 1.883 tys., różne 100 tys. ctr. W porównaniu z r. 1923/24, w którym obroty te wyniosły 6.585.907 ctr. oznacza to wzrost obrotów o 2 z górą miljony ctr. W ten sposób obrót towarowy w r. 1924/25 dorównał obrotowi przedwojennemu, który w r. 1913/14 doszedł do liczby 8.546.438 ctr., jednakowoż nie doszedł jeszcze do maksymalnej cyfry 10.681.170 ctr. z r. 1919/20, która jednakowoż została spowodowana polityką aprowizacyjną rządu i skupieniem w związku z nią poważnej sumy obrotu artykułami żywnościowemi w ręku spółdzielni rolniczo-handlowych. Jeżeli jednak uwzględnimy, że w r. 1923/24 pracowało 78 „Rolników“, a w r. 1924/25 — 75, przekonamy się, że przeciętny obrót spółdzielni w ostatnim roku był większy, bo wynosił 114.377 ctr., gdy w poprzednim 84.434 ctr. Największy obrót wykazał „Rolnik“ w Gnieźnie — 559 tys. ctr., dalej w Poznaniu — 486 tys., w Jarocinie 431 tys., w Środzie 353 tys., w Kostrzyniu 312 tys. Najmniejszy zaś obrót miał „Rolnik“ w Barcinie — 14 tys., Koronowie 12 tys. i Więcborku — 10 tys. Gros obrotów „Rolników“ przypada na ziemiopłody, co wynika z następujących danych przedstawiających udział procentowy poszczególnych towarów w ogólnej sumie obrotów za r. 1924/25: żyto 19,6%, pszenica 4,4%, jęczmień 6,4%, owies 3,7%, warzywa, nasiona i strączkowe 2,8%, ziemniaki 20,0%, pasze treściwe 6,4%, węgiel i in. opał 22,0%, nawozy sztuczne 13,6%, różne 1,2%.

D. Ustawodawstwo:

Ubezpieczenie na wypadek choroby. Stronnictwa umiarkowane złożyły wniosek, wzywający Sejm do uchwalenia zmian w art. 103 i 104 ustawy z dn. 19. V. 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Zmiany polegają na dalszem zwolnieniu od obowiązku ubezpieczenia w kasach chorych pracowników rolnych, leśnych i ogrodniczych oraz służby domowej w gospodarstwach wiejskich.

Konieczność uchwalenia tego projektu ustawy wynika stąd, że przeżywany obecnie kryzys gospodarczy, który szczególnie dotknął rolnictwo, nie pozwala na należyte organizowanie nowych kas chorych na terenach nieobjętych dotychczas obowiązkiem tego rodzaju ubezpeczenia. Brak funduszów państwowych jeżeli nie umożliwi zupełnie wykonanie przepisy art. 103 powołanej ustawy, to spowoduje złe i gospodarczo szkodliwe organizowanie kas, które nie będą w stanie wypełnić włożonych na nie obowiązków i staną się wyłącznie ciężarem dla produkcji bez dawania wzamian żadnych korzyści społecznych. Z drugiej strony rozciągnięcie przymusu ubezpieczenia na pracowników rolnych, nieobjętych dotychczas tym przymusem, wobec wielkiej kosztowności tego rodzaju ubezpieczenia społecznego w dobie obecnie przeżywanego kryzysu musi się szczególnie odbić szkodliwie na produkcji rolnej, w każdym razie znacznie utrudni podniesienie się jej obecnego upadku.

Scalanie gruntów. Dn. 28. XII. 1925 r. Sejm uchwalił nowelę do ustawy o scalaniu gruntów z dn. 31 lipca 1923 r. Obowiązujący tekst tej ustawy wraz z nowelą jest ustalony rozporządzeniem Ministra Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dn. 12. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 39, poz. 244).

Przerachowanie długów rentowych uregulowane zostało rozp. Rady Min. z dnia 21. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 40, poz. 248).

Na mocy tego rozp. miary przerachowania długów rentowych, opartych na pruskich ustawach z dn. 2. III. 1850 r. i z dn. 26. VI. 1912 r., obniża się do 75% stawek skali, podanej w rozporządzeniu Prezydenta o przerachowaniu zobowiązań prywatno-prawnych z dn. 14. V. 1924 r. (D. U. R. P. Nr. 30, poz. 213, r. 1925).

Pokrywanie kosztów leczenia ubogich w szpitalach publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego unormowane jest ustawą z dn. 29. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 214).

Na mocy tej ustawy koszty leczenia, o ile nie mogą być ściągnięte od osób i instytucyj, zobowiązanych do ich ponoszenia z jakiegokolwiek tytułu prawnego, pokrywają od 1 b. m., te gminy, w których leczeni w trzechleciu, poprzedzające przyjęcie do szpitala, ostatnio zamieszkiwali przynajmniej przez 1 rok.

Nieściągalne koszty leczenia osób, nie mających stałego zamieszkania, pokrywają te związki komunalne, względnie wydzielone z powiatów gminy miejskie, na których obszarze: a) zaszła potrzeba leczenia, b) stwierdzono ostatnie zamieszkanie leczonego w kraju, gdy miejsce, gdzie zaszła potrzeba leczenia, nie może być ustalone, lub też znajduje się poza granicami kraju. Ubogim jest ten, u którego władza komunalna stwierdza niemożność zapłacenia kosztów leczenia bez uszczerbku dla istnienia warsztatu pracy, tak przez niego samego, jak i przez wstępnych i wstępnych w linji prostej. Koszty leczenia ściągają władze administracyjne I instancji.

Protesty weksli w zleceniach pocztowych. Generalna Dyrekcja Poczt i Telegrafu zarządziła, aby urzędy pocztowe w wypadkach choroby rejenta, albo czasowej jego nieobecności, lub w razie chwilowego zamknięcia notarjatu, gdy nie mogą dać weksli notarjuszowi, przedstawiały je do protestu miejscowemu sądowi lub komornikowi sądowemu.

PRZEGLĄD USTAW I ROZPORZĄDZEŃ.

Sposób uiszczania podatków bezpośrednich i niektórych opłat skarbowych w naturze zbożem i węglem normuje ustawa z dn. 25. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 212).

Pokrywanie kosztów leczenia ubogich w szpitalach publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego reguluje ustawa z dn. 29. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 214).

Traktat koncy'jacyjny i arbitrażowy pomiędzy Polską a Szwajcarją ratyfikuje ustawa z dn. 31. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 216).

Układ Polsko-Niemiecki o obrocie prawnym ogłoszony jest w D. U. R. P. Nr. 26, poz. 217 i 218.

Organizację urzędów skarbowych i komisyj szacunkowych do podatków dochodowego i przemysłowego na obszarze m. Warszawy zmienia rozp. Min. Sk. z dn. 29. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 228).

Ulgi w sprawie ochrony wynalazków, wzorów i znaków towarowych, międzynarodowemu targowi w Poznaniu, przyznaje rozp. Min. Prz. i H. z dn. 12. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 235).

Obwieszczenie, dotyczące konwencji handlowej między Polską a Francją, zmienia obw. Min. Spr. Zagr. z dn. 26. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 236).

Niektóre przepisy o Najwyższym Trybunale Administracyjnym zmienia ustawa z dn. 25. III. 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 37, poz. 237).

Zmiany w postępowaniu celnem wprowadza rozp. Min. Sk. z dn. 9. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 37, poz. 238).

Taryfę celną uzupełnia częściowo rozp. Min. Sk., Prz. i H. oraz Roln. i D. P. z dn. 19. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 37, poz. 239).

Cennik detalicznej sprzedaży wyrobów tytuniowych taryfy ogólnej, specjalnej i taryfy wyrobów importowanych, wprowadza rozp. Min. Skarbu z dn. 22. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 38, poz. 241).

Obowiązujący tekst ustawy z dn. 31. VII. 1923 r. o scalaniu gruntów ustala rozp. Min. Reform Rolnych z dn. 12. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 39, poz. 244).

Część I taryfy ogólnej na przewóz towarów, zwłok i zwierząt kolejami uzupełnia rozp. Min. Kolei z dn. 14. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 39, poz. 245).

Ulgi celne przy przywozie maszyn wprowadza rozp. Min. Sk., Prz. i H., oraz Rolnictwa i D. P. z dn. 26. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 39, poz. 246).

Przerachowania długów rentowych normuje rozp. Rady Min. z dn. 21. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 40, poz. 247).

Kompetencje Głównego Urzędu Ubezpieczeń uzupełnia rozp. Min. Pr. i Op. Społ. z dn. 22. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 40, poz. 250).

Taryfę pocztową ustała rozp. Min. Prz. i H. z dn. 27. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 40, poz. 252).

Zakładanie urządzeń radjotechnicznych i handel nimi reguluje rozp. Min. Prz. i H. z dn. 27. IV. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 40, poz. 253).

Umowę w sprawach prawnych i finansowych między Polską a Czechosłowacją ogłoszono w D. U. R. P. Nr. 41, poz. 256 i 257).

E. Polityka handlowa:

Umowa handlowa z Czechosłowacją. Dnia 21 kwietnia r. b. podpisana została w Pradze dodatkowa umowa handlowa pomiędzy Polską a Czechosłowacją. Jest to drugi protokół dodatkowy, stanowiący uzupełnienie umowy z dn. 23 kwietnia 1925 r. i pierwszego protokółu dodatkowego z dn. 3 lipca 1925 r., nie ratyfikowanych przez Czechosłowację. Podpisana obecnie umowa dodatkowa obejmuje sprawy ceł i taryfikacji celnej, sprawy naftowe, weterynaryjne oraz reglamentacji i kontyngentowania przywozu.

W dziedzinie spraw weterynaryjnych umowa dodatkowa zmienia i uzupełnia konwencję weterynaryjną, stanowiącą część pierwotnej umowy handlowej. Ma to zabezpieczyć import i tranzyt bydła i trzody z Polski od niespodziewanych przeszkód, jak to np. miało miejsce w pierwszych dniach kwietnia r. b. Ze względu na to, że w Polsce istnieje jeszcze zaraza płucna u bydła, ustalono jako warunek, że transporty bydła z Polski będą mogły być kierowane tylko do rzeźni z bezpośredniem połączeniem kolejowem.

Umowa handlowa wraz z dwoma protokółami dodatkowemi zostanie wprowadzona w Czechosłowacji w życie w drodze dekretu Prezydenta. Ze strony Polski, wobec ratyfikowania poprzednich umów, potrzebna jest tylko ratyfikacja drugiego protokółu dodatkowego.

Konferencja w sprawie prac nad układem nowej taryfy celnej. W Ministerstwie Przemysłu i Handlu odbyła się w dn. 28 kwietnia r. b. pod przewodnictwem p. dyr. dep. Dąbrowskiego konferencja w sprawie uzgodnienia przez poszczególne komisje systemu prac nad układem nowej taryfy celnej.

W konferencji wzięli udział: przewodniczący Komitetu Celnego prof. St. J. Okolski, prezes komisji chemicznej pos. E. Trepka, sekretarze komisji oraz przedstawiciele Ministerstw Przemysłu i Handlu, Skarbu oraz Rolnictwa i D. P.

Interesy produkcji rolniczej, oprócz delegata Ministerstwa Rolnictwa i D. P., reprezentowali: sekretarz komisji rolnej p. Wieńczysław Krzywicki oraz przedstawiciel Zw. Pol. Org. Roln. p. dr. Krzysztof Wize.

Uchylenie rozporządzeń w sprawie clenia towarów według taryfy z dn. 26. VI. 1924 r. Na mocy art. 7 lit. i) ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych (Dz. U. R. P. Nr. 80, poz. 777) zostało ogłoszone rozporządzenie z dn. 19 kwietnia 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 37, poz. 239) uchylające rozporządzenia z dn. 10 lipca 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 69, poz. 488) i 10 października 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 103, poz. 726). Uchylone rozporządzenia stanowiły, że towary, zamówione w okresie od dnia 1 marca 1925 r. do dnia 19 maja 1925 r. włącznie przez polskich odbiorców w krajach, które podpisały z Polską konwencje handlowe, opłacały cło według taryfy celnej z dnia 26 czerwca 1924 r. na zasadzie pozwoleń Ministerstwa Skarbu, o ile fakt zamówienia był stwierdzony w trybie wskazanym i towar zgłoszony w ruzędzie celnym do odprawy w terminie przepisanym.

Rozporządzenie weszło w życie w dn. 30 kwietnia r. b. Pozwolenia wydane na zasadzie rozporządzeń z dnia 10 lipca i 10 października 1926 r., a do chwili wejścia w życie powyższego rozporządzenia jeszcze nie zrealizowane, dla których 60-ciodniowy termin od daty otrzymania pozwolenia w urzędzie celnym nie upłynął, ważne będą aż do wygaśnięcia powyższego 60-ciodniowego terminu.

Ulgi celne dla maszyn i aparatów. Wobec wygaśnięcia z dniem 30 kwietnia r. b. rozporządzenia z dn. 4 marca 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 23, poz. 140) o ulgach celnych dla kompletnych urządzeń maszyn i aparatów niewyrabianych w kraju, wydane zostało w dn. 26 kwietnia 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 39, poz. 246) nowe rozporządzenie w tym przedmiocie.

Na mocy tego rozporządzenia przy przywozie maszyn i aparatów niewyrabianych w kraju, o ile stanowią one część składową nowoinstalowanych kompletnych urządzeń oddziałów zakładów przemysłowych, może być stosowane cło ulgowe, wynoszące 20% cła normalnego.

Minister Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, orzeka, które maszyny i aparaty odpowiadają powyższym warunkom.

Ważność pozwoleń Ministerstwa Skarbu, wydanych na podstawie rozporządzenia z dn. 4 marca została prolongowana do dn. 31 lipca 1926 r. włącznie.

Rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 maja r. b. i będzie obowiązywać do dnia 31 lipca r. b.

Częściowa zmiana rozporządzenia o postępowaniu celnem. W Dz. U. R. P. Nr. 37 z dn. 27 kwietnia r. b. zostało ogłoszone (poz. 238) rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 9 kwietnia 1926 r., wprowadzające częściowe zmiany do rozporządzenia z dn. 13 grudnia 1920 roku o postępowaniu celnem (Dz. U. R. P. z r. 1921 Nr. 11, poz. 64). Polegają one na ustanowieniu nowego brzmienia § 30 wspomnianego rozporządzenia, określającego sposób potwierdzenia przez stronę wyniku dokonanej odprawy celnej, zachowania warunków uprawniających do złożenia sprzeciwu w razie opozycji strony co do zastosowania taryfy celnej oraz trybu postępowania przy zgłoszeniu sprzeciwów w urzędch celnych I-ej i II-ej klasy.

Wydawanie pozwoleń na wywóz z Czechosłowacji towarów zakazanych do przywozu. Centralna Komisja Przywozowa zawiadamia, że zgodnie z instrukcjami Ministerstwa Przemysłu i Handlu, podania o pozwolenia na przywóz z Czechsłowacji towarów, co do których istnieją zakazy przywozu, będą rozpatrywane tylko po przedstawieniu odpowiednich faktur pro forma, poświadczonych przez Ministerstwo Handlu w Pradze lub przez jego ekspozytury w Bratislawie lub Uzhorodzie.

W sprawie informacyj nadsyłanych placówkom konsularnym. Ministerstwo Przemysłu i Handlu zwróciło się o podanie do wiadomości, że Konsulaty R. P., chociaż

otrzymują znaczną ilość materjałów informacyjnych o sytuacji gospodarczej w Polsce, o stanie poszczególnych gałęzi przemysłu, o przedsiębiorstwach handlowych pragnących nawiązać stosunki z zagranicą i t. d., nie posiadają jednak konkretnych danych, dotyczących eksportu polskiego, np. cen towarów, warunków dostawy i t. p. Szereg przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych nadsyła do Konsulatów jedynie broszury informacyjne o zakresie swej działalności z prośbą o powiadomienie o niej organów gospodarczych zagranicznych.

Ponieważ zdarzały się wypadki, że poszczególne firmy zgłaszały do Ministerstwa reklamacje, twierdząc, że nasze placówki konsularne nie dość energicznie zaznajamiają sfery handlowe zagraniczne z działalnością polskich firm przemysłowych i handlowych, Ministerstwo P. i H. pragnie zwrócić uwagę sfer gospodarczych na wady w dotychczasowym sposobie nawiązywania stosunków z zagranicą, które utrudniają akcję handlową Konsulatów i są stale przez fachowców wskazywane.

Zagraniczne sfery handlowe interesują się możnością realnych tranzakcyj z Polską. Jedna krótka informacja mówiąca: „możemy dostarczyć do danego punktu taki towar po takiej cenie w takim terminie“ jest więcej warta niż całe stosy broszur o działalności różnych spółek akcyjnych. Zainteresowanie tą działalnością, rozwinąć się może dopiero na podstawie praktycznego przeświadczenia, że stosunki z daną firmą dają realny wynik. Tymczasem wśród wielkiej ilości materjału nadsyłanego przez polskie przedsiębiorstwa często niema ani jednej konkretnej oferty, ani jednego cennika dla zagranicy. Oczywiście nie oznacza to, że ogólny materjał informacyjny nie jest potrzebny. Jednak dla konkretnych interesów nieodzownem jest dostarczenie określonych warunków, na jakich towar może być zaofiarowany. W paru wypadkach, kiedy Konsulaty zwracały na to uwagę poszczególnym firmom, nie odniosło to skutku. Nie należy dziwić się, że w tych warunkach trudna jest konkurencja z kupcem niemieckim lub angielskim, którego lakonicznym argumentem jest cena towaru, gatunek i warunki dostawy.

Wystawa rolniczo-przemysłowa i targi wzorów w Czerniowcach. Na jesień r. b. (sierpień—wszesień) zapowiedziana została, pod protektoratem rumuńskiego ministra rolnictwa i dóbr państwowych p. Aleksandra Constantinescu, wystawa rolniczo-przemysłowa i targi wzorów w Czerniowcach.

Do wystaw i targów urządzonych w Jassach, Kiszyniowie, Aradzie, Timisoara itd. przyłączy się wystawa w Czerniowcach, by uzupełnić cały łańcuch manifestacyj życia produkcyjnego Rumunji i pokazać jego postępy i uregulowanie po stagnacji i upadku spowodowanym przez wojnę światową.

W skład komitetu generalnego wystawy weszli przedstawiciele wszystkich gałęzi przemysłów, własności rolnej wielkiej i małej, banków, instytucji rolniczych, przemysłowych i handlowych, władz, służby państwowej specjalnej itd. Komitet zwraca się z odezwą do wszystkich przedstawicieli rolnictwa, przemysłu i handlu w kraju i zagranicą, aby raczyli zaszczycić wystawę swoim uczestnictwem. Po wszelkie informacje należy się zwracać do Komisarjatu Generalnego Wystawy, który urzęduje w pałacu Magistratu miasta Czerniowiec.

F. Przemsły rolny:

Produkcja cukru na Węgrzech. Tegoroczną kampanję rozpoczął węgierski przemysł cukrowniczy przy mniejszem zaofiarowaniu buraka cukrowego. W związku ze spadkiem cen cukru w r. 1924 zmniejszyła się także powierzchnia uprawna z 127.540 do 114.925 morgów, t. j. prawie o 12%. Zbiór waha się między 120 a 200 q z morgi i szacowany jest ogółem na 16 ml. q, co odpowiada mniej więcej 2.2 mil. q cukru i zdolności wywozowej od 12—14.000 wagonów. Z kampanji r. 1924/25 pozostał zapas cukru 159.560 q, wywieziono 931.139 q, w kraju znalazło zbyt 755.000 q. Ogólna produkcja (13) cukrowni wynosiła 1.779.596 q cukru rafinowanego i 48.826 q surowego. Buraka przerobiono 15.205 tys. q. Produkcja cukrowni osiąga 40% przedwojennej.

Gorzelnictwo na Węgrzech. Produkcja spirytusu w ciągu ostatnich trzech kampanij wzrasta bardzo znacznie. Coraz większa ilość gorzelń przemysłowych i rolniczych podejmuje pracę, lub zwiększa obrót przetwórczy. Mimo wszystko zdolność produkcyjna gorzelń jest jeszcze stale niewyzyskana dostatecznie. W kampanji r. 1923/24 wyprodukowano 196.862 hl. spirytusu, w r. 1924/25 już osiągnięta została cyfra 258.277 hl. Równocześnie podnosi się konsumcja wewnętrzna. Na rozmaite cele przemysłowe i jako denaturat zużyto w kraju w r. 1923/24 — 49.976 hl., w r. 1924/25 — 45.381 hl., co wynosi 0,55 litra na głowę, wobec jednego litra przed wojną. Na cele czysto konsumcyjne z produkcji r. 1923/24 znalazło zbyt — 33.302 hl., w r. 1924/25 — 66.452 hl., co znowu o słabym popycie (0,8 litra na głowę ludności) wobec konsumcji przedwojennej (5 litrów). Na ocet przerobiono w r. 1923/24 — 20,732 hl., w r. 1924/25 — 24.997 hl., co dorównuje, nawet przekracza (10,3 litra) poziom przedwojenny (0,25 litra na głowę). Wywieziono w omówionych kampanjach 96,333, względnie 99.665 hl., tak, że w kraju pozostaje stale dość znaczny zapas.

Obrót chmielem w Czechosłowacji w roku 1925. Wywóz chmielu z Czechosłowacji w roku zeszłym wyniósł 112.389 ctn. (pojedyńczych à 50 kg.), wwóz — 16.211.

Jak powyższe cyfry wskazują rok 1925 był o wiele mniej pomyślny od roku 1924, w którym ogólny wywóz równał się 175.238 ctn., a wwóz — 24.017 ctn. W porównaniu jednak z rokiem 1923 i 1922 — rok 1925 nie jest najgorszy, bo w roku 1923 wywieziono tylko 61.926 ctn., importowano 4.772, w roku 1922 eksportowano 96.036 ctn., importowano 488 ctn.

Różnica kilkudziesięciu tysięcy centnarów pomiędzy rokiem 1925 a 1924 tłumaczy się mniejszym urodzajem 1925 r. Nie należy zapominać, iż rok 1924 był wyjątkowo pomyślny. W każdym razie zacytowane cyfry świadczą o powrocie produkcji chmielowej w Czechosłowacji do norm przedwojennych.

(„Przegląd Piwowarski" Nr. 11 z dn. 13 marca).

G. Varia:

Wykłady polskie w Akademji Rolnictwa w Pradze Czeskiej. 11 b. m. szereg wybitnych przedstawicieli rolnictwa polskiego wygłosi, na specjalne zaproszenie Akademji Rolnictwa w Pradze, szereg odczytów polskich. Poseł J. Gościcki mówić będzie o „Położeniu ekonomicznym rolnictwa polskiego"; prof. dr. W. Schramm — „O kierunkach organizacyjnych gospodarstwa wiejskiego w Polsce"; prof. dr. L. Marchlewski „O organizacji Państwowego Instytutu Naukowego w Puławach i dotychczasowych wynikach jego pracy"; dr. J. Lutosławski przedstawi „Kilka obrazów z polskiej literatury rolniczej" i p. S. Jankowski zobrazuje „Niższe i średnie szkolnictwo oraz pozaszkolną oświatę rolniczą w Polsce". Uroczyste zebranie zagai dr. Milan Hodża, prezes Akademji i b. minister rolnictwa.

Wykłady rolnicze w Radjo Polskiem. Program wykładów rolniczych w Radjo Polskiem w drugiej połowie maja przedstawia się jak następuje: 17. V. dr. B. Wałukiewicz — „Zagadnienia gorzelnictwa rolniczego w Polsce"; 18. V. prof. E. Jankowski — „Przyozdabianie siedzib roślinami"; 19. V. inż. St. Antoniewski — „O badaniach w zakresie ekonomiki drobnych gospodarstw; 20. V. dr. E. Kostecki — „Głosy z roli"; 21. V. p. Al. Zacharski — „Konserwowanie jaj"; 22. V. p. W. Staniszewski — „Zadania Państwowego Banku Rolnego"; 23. V. p. K. Bajorek — „Na temat pszczelniczy"; 24. V. dr. Br. Wałukiewicz — „Zagadnienia gorzelnictwa rolniczego w Polsce"; 25. V. prof. E. Jankowski — „Miasta ogrody"; 26. V. prof. J. M. Pomorski — „Środki podniesienia produkcji rolniczej"; 27. V. prof. E. Jankowski — „Ogrody nowoczesne"; 28. V. p. M. Trybulski — „Wybór kurcząt do chowu"; 29. V. pr. dr. S. Turczynowicz — „Znaczenie osuszenia Polesia dla państwa"; 30. V. p. H. Witaczek — „Hodowla jedwabników" i 31. V. prof. dr. W. Dąbrowski — „Stosowanie spirytusu do celów technicznych".

Wykłady rolnicze odbywają się codziennie w godz. 19,20—19,40, poczem w godzinach 19,40—19,55 ma miejsce komunikat rolniczy.